

dört yıla indirildi. Mart 1924'te toplanan kurucu meclis ülkede parlamenter sisteme geçiş yönünde bazı düzenlemeler yaptı. Sert eleştirilere rağmen İngiltere ile yapılan antlaşma onaylandı ve kabul edilen organik yasa ile devlet sistemi düzenlendi. Türkiye ile Irak arasındaki sınır 5 Haziran 1926 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'yla belirlendi. Aynı yıl Bağdat'ta toplanan parlamentoyu kuran Kral Faysal ülkesini bağımsızlığa götürecek faaliyetleri hızlandırdı. 30 Haziran 1930'da İngiltere ile imzaladığı yeni bir antlaşma ile de Irak'ın bağımsızlığına kavuşmasını sağladı. 3 Ekim 1932'de ülkesinin Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmesini temin eden Faysal, İngiltere'ye giderken uğradığı İsviçre'nin Bern şehrinde 8 Eylül 1933 tarihinde kalp sektesinden öldü. Cenazesi Bağdat'a getirilerek burada defnedildi. Yerine oğlu Gâzi Irak kralı oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

Arabistan Boundaries: Primary Documents 1853-1957 (nşr. R. Schofield — G. Blake), Oxford 1988, II, 157-169, 172; Fevzi el-Kavukci, *Müzekkerât 1912-1913*, Beyrut, ts., I, 61-64, 95, 139; Emîn er-Reyhânî, *Faysal el-Evvel*, Beyrut 1353/1934; Ziriklî, *el-A'âm*, V, 372-373; Abdullah b. Hüseyin, *Müzekkerâtı*, Kudüs 1945, s. 125, 132, 167-168, 173; T. E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom*, Bucks 1965, tür.yer.; E. Monroe, *Philby of Arabia*, London 1973, s. 81, 104-125; Ömer Kürkçüoğlu, *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908-1918*, Ankara 1982, s. 207-208, 246; Yûsuf el-Hakîm, *Sûriye ve'l-'ahdi'l-Faysalî*, Beyrut 1986; Emîn Saîd, *eş-Şevretü'l-'Arabîyyetü'l-kübrâ*, Kahire, ts., I, 105-116; II/1, s. 1-84, 118-211; III/2, s. 99-107; S. H. Longrigg, "Faysal I", *EI²* (İng.), II, 872.

MUSTAFA L. BİLGE

FAYSAL II

(فيصل الثاني)

(1935-1958)

Irak kralı

(1939-1958).

Hâşimî ailesindendir. Bağdat'ta doğdu. Büyük dedesi, Arap bağımsızlık hareketinin önde gelen isimlerinden Mekte Emîri Şerîf Hüseyin'dir. Babası Gâzi'nin bir kazada ölümü üzerine küçük yaşta tahta çıktı (1939). 1939-1953 yılları arasında henüz reşid olmadığından krallık yetkileri, kısa kesintiler dışında aynı aileden Abdülilâh tarafından kullanıldı. Tahta geçtiği yıl başlayan II. Dünya Savaşı'nda Irak İngiltere'nin yanında yer aldığı halde hükümet içinde Almanya ta-

rafını tutanlar olduğu için görüş ayrılığı belirdi. Ordu, Kral Faysal'ın vasisi olan Abdülilâh'ı yurt dışına göndererek onun yetkilerini devraldı ve nâibler meclisini toplayarak Şerîf Şeref'i krala vasî tayin etti. Bir müddet sonra İngiltere ile yeni bir antlaşma yapılarak eski vasî Abdülilâh tekrar görevine döndü. 1941 yılında Reşid Ali tarafından başlatılan ihtilâlden sonra Kral Faysal tahsilini tamamlamak üzere İngiltere'ye gönderildi. 1943'te anayasada yapılan bir değişiklik krala gerektiğinde başbakanı değiştirme yetkisi verildi. 1948'de İngiltere ile Portsmouth Antlaşması imzalandı. 1937'de imzalanan Sâdâbâd Pakti'nden ayrı olarak Sovyetler'e karşı bölgeyi korumak ve Batı dünyasını desteklemek amacıyla Türkiye'nin de aktif rol aldığı bir savunma hattı oluşturmaya çalışıldı. Faysal bu maksatla Türkiye'yi ziyaret etti ve bunun sonucunda Bağdat'ta 24 Şubat 1955'te iki ülke arasında Bağdat Pakti'nin özünü oluşturan bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya sonradan İran, Pakistan ve İngiltere'nin de katılmasıyla ittifakın tabanı genişledi. 1958 Şubatında Ürdün Kralı Hüseyin b. Tallâl ile müştereken Arap Federasyonu'nu kuran Kral Faysal aynı yılın mayıs ayında bu federasyonun başkanı oldu. Ancak temmuz ayında vuku bulan bir ihtilâl sonucunda öldürüldü. İhtilâli gerçekleştiren Abdülkerîm Kâsım tarafından Batılılar'ın isteklerine fazla boyun eğdiği ileri sürülerek suçlanan Irak'ın üçüncü ve son kralı Faysal ile birlikte, Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık hareketine girişen Şerîf Hüseyin'in bağlı olduğu Hâşimî sülâlesi Hicaz ve Suriye'nin ardından Irak'ın idaresinden de çekilmiş oluyordu. II. Faysal'ın komşuları ile kurduğu Bağdat Pakti diğer Arap ülkelerini de harekete geçirmiş, Mısır ve Suriye'nin bir araya gelerek 1958'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmalarında rol oynamıştır.

II. Faysal

BİBLİYOGRAFYA :

S. H. Longrigg, *Iraq; 1900 to 1950*, London 1953, s. 276, 280, 307, 344-345; a.m.f., "Faysal II", *EI²* (İng.), II, 872; G. L. Harris, *Iraq*, New Haven 1958, s. 92-101; Salih Tuğ, *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri*, İstanbul 1969, s. 302; Enver el-Hatîb, *el-Mecmû'atü'd-düstûriyye*, Beyrut 1971, s. 326 vd., 364-383; Ahmed Serhal, *en-Nüzumü's-siyâsiyye ve'd-düstûriyye fî Lübnân ve'd-düvelil-'Arabîyye*, Beyrut 1980, s. 312-315; İsmâil Yâğî, *Hareketü Reşid 'Alî el-Geylânî*, Beyrut, ts., tür.yer.; "Faysal II.", *TA*, XVI, 183.

MUSTAFA L. BİLGE

FAYSAL b. ABDÜLAZİZ

(فيصل بن عبدالعزيز)

(1906-1975)

Suudi Arabistan kralı

(1964-1975).

Kasım 1906'da Riyad'da doğdu. Suudi Arabistan'ın kurucusu Abdülazîz b. Suûd'un oğludur. Geleneksel bir eğitim gördü. 1919 yılında on üç yaşında iken babası tarafından I. Dünya Savaşı'nın galiplerinden olan İngilizler'i tebrik etmek üzere diplomatik bir heyetle İngiltere'ye gönderildi. Burada bir süre kaldı, aldığı özel derslerle İngilizce ve Fransızca öğrendi. Babasının Şerîf Hüseyin'i yenerek Hicaz bölgesini ele geçirmesinden sonra Hicaz emirliğine (1926) ve ardından Dışişleri bakanlığına getirildi (1930). Suudi Arabistan Krallığı ilân edildiğinde (23 Eylül 1932) başbakan olarak tayin edilen Faysal'a çeşitli bakanlıkların ve emirliklerin sorumluluğu verildi. 1935'te Meclisü's-ş-şûrâ'nın başkanlığını da üstlendi ve Dışişleri bakanı sıfatıyla sık sık yurt dışı gezilerine çıkarak pek çok yerde ülkesini temsil etti; bu arada Birleşmiş Milletler'in kuruluşunun gerçekleştirildiği San Francisco Konferansı'na da katıldı (25 Nisan-26 Haziran 1945) ve Suudi Arabistan adına bildiriği imzaladı. 9 Kasım 1953 tarihinde vâliht ilân edildikten sonra ağabeyi Suûd'un krallığı zamanında da başbakanlık ve dışişleri bakanlığı görevlerini sürdüren Faysal 23 Mart 1964'te kral nâibliğine, 2 Kasım 1964'te Suûd'un görevden alınması üzerine krallığa getirildi.

Faysal krallığı döneminde başarılı bir yönetim sergiledi. Suudi Arabistan'ın içte ve dışta birçok meselesini çözerek milletlerarası alanda sözü dinlenir bir devlet haline gelmesini sağladı. Komşu ülkelerle olan sınır anlaşmazlıklarını halletti. 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda Mısır ve Suriye'yi malî yönden destekledi. Savaşın sonra petrol ihraç eden Arap ül-

Faysal
b. Abdülaziz

kelerinin Batılı ülkelere karşı petrol ambargosu uygulamalarında aktif rol oynadı ve bu yolla hem petrolü bir silâh olarak kullandı, hem de yükselen fiyatlar sayesinde hazinenin gelirlerini artırdı. Dış politikada Cemal Abdünnâsır'ın Arap birliği düşüncesine karşı İslâm birliğini savunan Kral Faysal bu hususta büyük gayretler gösterdi ve müslüman ülke liderleriyle görüşmeler yaparak ilk İslâm Zirve Konferansı'nın toplanmasına (Rabat 1969) ve İslâm Konferansı Teşkilâtı'nın kurulup faaliyete geçirilmesine önemli katkılarda bulundu. İslâm ülkelerinin birliği ve dayanışması yolunda attığı adımların kısa zamanda büyük başarılarla ulaştığı görülür.

Kral Faysal her zaman yurttaşları ile ilgilenip onların dertlerinin çözümüne önem vermiş ve her fırsatta kendisinin idareci değil İslâm'ın davetçisi olduğunu belirterek ülkesinde İslâmî ruhun muhafazası için çalıştığını söylemiştir. Sosyal ve ekonomik hayata çeşitli rahatlamalar getirmiş ve eğitim alanında önemli yenilikler gerçekleştirmiş olan Faysal ayrıca ilk beş yıllık kalkınma planını (1970-1975) hazırlatmış ve ulaşım, haberleşme, tarım, sağlık ve imalât sektörlerine büyük kaynakların aktarılmasını sağlamıştır. Bir yandan yurt dışına pek çok öğrenci gönderirken diğer yandan ülkesinin üniversitelerine İslâm dünyasından çok sayıda öğrencinin gelmesine imkân tanımıştır.

Faysal b. Abdülaziz, 26 Mart 1975 tarihinde bir halk görüşmesi sırasında uğradığı suikast sonucu öldü ve yerine kardeşi Hâlid geçti. Dört defa evlenen Faysal'ın birçok çocuğu olmuş ve hemen hepsi Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere'de tahsil görmüştür. Bunlardan, Türkiye'nin Adapazarı şehrinde büyümüş akrabalarından Süneyyân ailesine mensup İffet adlı hanımından doğanlar Türkçe'yi mükemmel şekilde öğrenmişlerdir. Hanımlarından ikisinin boşandığı, biri-

nin erken öldüğü göz önüne alınırsa Faysal'a uzun süre hayat arkadaşlığı yapan tek eşinin İffet Hanım olduğu söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Tantâvî, *el-Faysal*, Kahire 1975; R. B. Winter, "Faysal b. Abd al-Aziz, a Personal Reminiscence", *Arabian and Islamic Studies*, Essex 1983, s. 257-267; a.mlf., "Faysal b. 'Abd al-'Aziz", *El² Suppl.* (İng.), s. 305-306; *ed-Dâre*, 1/3, Riyad 1395/1975, s. 1-293 (Faysal özel sayısı); P. L. Montgomery, "Faysal, Monarch, Statesmen and Patriarch, 1905-1975", *Aramco World Magazine*, XXVI/4, New York 1975, s. 18-23.

MUSTAFA L. BİLGE

FAYSAL b. TÜRKİ

(فيصل بن تركي)

(ö. 1282/1865)

Suûdî ailesine mensup
Vehhâbî emîri
(bk. SUÛDİLER).

FAYSAL b. TÜRKİ el-BÜ SAİDİ

(فيصل بن تركي أبو سعيد)

(ö. 1913)

Uman sultanı
(1888-1913).

1865 yılında Maskat'ta doğdu. Uman'da halen hüküm süren Bû Saîd hânedenin Seyyid Türkî b. Saîd'in oğludur. Üç kardeşin ortancası olan Faysal, 1888'de babası ölünce ağabeyinin aczi üzerine kendisini sultan ilân ettiğinde yirmi üç yaşında ve sevilen bir kişiydi. O dönemde bölgede kuvvetli nüfuzu bulunan Batılı devletlerle ve komşu Arap ülkelere karşı olan münasebetlerini iyi yürütmesine rağmen babası Türkî b. Saîd devrinde başlayan iç huzursuzluğun önüne geçemedi ve zaman zaman isyan derecesine varan hareketlerle karşılaştı. Ülkesinin her kesiminde sultanlığının kabulü ancak 1890 yılında İngiltere'nin kendisini tanıması üzerine mümkün olabildi.

Müsrif bir kişiliğe sahip olan Faysal'ın döneminde Uman'ın deniz hâkimiyeti gerilemiş, Batılı devletlere olan bağımlılığı artmıştır. Dedeşi Saîd b. Sultân'ın devletin idare merkezini daha verimli olan Zengibar'a taşımaya ile Zengibar Uman'a her yıl belli bir yardım yapmış ve bu yardımlar Faysal döneminde de devam etmiştir. Bundan başka Maskat Limanı'ndan elde edilen gümrük vergileri Uman'ın hurma ziraatı dışındaki önemli bir gelir kaynağını oluşturmuştur. İngilizler Faysal'ı sultan olarak tanımalara-

rının arkasından 19 Mart 1891'de imzalattıkları bir anlaşmaya göre on iki yıl süreyle ülkeye girip çıkacak mallar için İngiltere'nin onayı şartını getirdiler; ayrıca sultanın Uman toprakları üzerinde tasarrufta bulunabilmesini de yine kendileriyle yapılacak istişareye bağladılar. Faysal da babası Türkî b. Saîd gibi iç meseleler karışıkça İngilizler'den destek aramıştır. Gâfirîler iç kesimlerde imam olarak bilinen Azzân b. Kays'ın ölümü ile bu makamın boş kaldığını düşündüler ve Sultan Faysal'ın imamlığını kabul etmediler. Bu mücadele 1895 isyanı ile güç kazandı ve nihayet 1913 yılında imâmet makamına meşhur Uman tarihçisi Sâlimî'nin yeğeni Sâlim b. Râşid el-Hârûsî seçildi; böylece ülkede sultanın yanında bir de imam olmuş oldu. Nitekim Faysal'ın oğlu Teymûr sadece Maskat sultanı olarak bilinmiştir.

Faysal döneminde önceleri kardeş devlet Zengibar ile münasebetler iyi gitti. Faysal sultan olduğunda amcası Halîfe b. Saîd de Zengibar sultanı idi ve hediyeler göndererek kendisini tebrik etmişti. Daha sonra 1890'da Zengibar sultanı olan Halîfe'nin kardeşi Ali b. Saîd 1893'te ölünce tahta yeğeni Hamed b. Süveynî çıktı. Hamed çocukluğunu Uman'da geçirmişti ve 1894 yılındaki zayıf durumundan faydalanarak gayet iyi bildiği bu ülkeyi Zengibar'a bağlamayı planlıyordu. Hamed'in desteklediği Umanlılar'dan Abdullah b. Sâlih, Şeyh Muhsin Ömer ve Hamûd b. Saîd el-Cühâfî kendisini ziyarete gidip onun verdiği silâh ve cephane ile geri döndüler ve bir hâzırık döneminden sonra Maskat'ı işgal ettiler. Faysal ailesiyle birlikte önce İngiliz elçiliğine, daha sonra da şehirdeki Celâlî Kalesi'ne sığındı. Civardan katılanlarla birlikte şehirdeki isyancıların sayısı arttı ve Rustak'tan gelen Suûd b. Azzân hareketin gerçek lideri olduğunu açıkladı. Durum giderek Uman'daki Hinnâvîler ve Gâfirîler'in çatışması şekline dönmüştü. İsyancılar Uman'ı Zengibar Sultanı Hamed b. Süveynî'ye bağlamak veya Sultan Faysal'ı değiştirerek Azzân b. Kays'ın oğullarından birini Uman sultanı yapmak istiyorlardı. Ancak 8 Mart 1895'te tarafların anlaşması ile durum yatıştı; ardından da isyancıların reisi Sâlih b. Ali'nin öldürülmesi (1896) ve İbrâhim b. Kays'ın ölümüyle (1898) Faysal muhaliflerinden kurtulmuş oldu. Fakat kendisinin imamlık meselesi halledilemeden kaldı.

Faysal 1895-1898 yılları arasında İngiltere'den hafif toplar ve barut ithal